

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИКИ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті розкрито сутність характерних для творчої манери Ліни Костенко особливостей стильової палітри. Мова йде про близьку неокласикам класичність формулювання думки, її символізацію та матеріалізацію, місткість фрази, уособлюючий метафоризм. Звернуто увагу на єдність індивідуального стилю та жанрової структури у ліриці поетеси.

Стильові особливості лірики Ліни Костенко на сьогодні становлять собою прогалину сучасного літературознавства, адже розглядалися дослідниками лише побіжно, без ґрунтового заглиблення у **проблему**. Проте науковий доробок Н. Бойко, Г. Жуковської, І. Дзюби, В. Брюховецького, Д. Дроздовського, О. Пахльовської, Г. Клочека, Л. Краснової, Л. Миронюк, В. Панченка, І. Пономаренко, М. Савки, В. Сасенко, О. Тарана, Р. Мариняк, О. Ковалевського, якими здійснено останні дослідження та публікації, що містять відомості стосовно обраної теми, є методологічно важливим для здійснення нашого дослідження.

Метою пропонованого матеріалу є розкриття характерних рис стилю лірики Ліни Костенко. Стильова домінанта, до якої тяжіє лірика Ліни Костенко, – психологізм, але психологізм своєрідний. Він постає експресивним, до того ж суб'єкт висловлювання співпадає з об'єктом психологічного зображення. Завдяки цьому лірика Ліни Костенко досліджує внутрішній світ людини в особливому ракурсі: вона звертається переважно до сфери переживань, почуттів, емоцій, розкриваючи її, як правило, статично, але надзвичайно глибоко та живо. Під владу віршів автора потрапляє і розумова сфера діяльності. Багато ліричних творів побудовано на розгортанні не переживання, а міркування, хоча це міркування зазвичай забарвлене певним сильним почуттям [1: 143]. Це медитативна лірика, до якої у Ліни Костенко належать вірші "І засміялась провесінь: – Пора!", "Страшний калейдоскоп...", "Мабуть, ще людство дуже молоде", "Вже почалось, мабуть, майбутнє" тощо. Поетика зображеного у цих ліричних творах художнього світу є, передусім, психологічною. Цей факт накладає відбиток і на окремі зображально-виражальні деталі, які використала поетеса при творенні віршів.

Але ліричний твір у Ліни Костенко може існувати і без зображальної предметної деталізації, будуючись виключно на деталях психологічних. Таке явище спостерігається, наприклад, у віршах "Здається, часу і не гаю", "Це не чудо, це чад, мені страшно такого кохання". Якщо ж поетеса і вводить предметно-зображальні елементи у твір, то вони теж виконують роль психологічного зображення, створюючи емоційне тло поетичного твору або ж показуючи рефлексію та враження ліричного героя. Так відбувається і з пейзажними деталями. У вірші "Несе Полісся в кошиках гриби" психологічні деталі, здавалося б, повністю відсутні. Є лише пейзаж, тиша та природа. Але функція опису природи тут – створення емоційного фону спокою, миру, тиші: "Правічну думу думають ліси, / вгрюзають в мох столітні дідугани" [2: 328].

Стильові домінанти лірики у сфері художньої мови – це монологізм, риторичність та віршована форма [1: 142]. Переважна більшість ліричних творів взагалі та віршів Ліни Костенко зокрема побудовані як монолог ліричного "я". Але є й такі поетичні твори, в яких зустрічається діалог дійових осіб, як, наприклад, у віршах Ліни Костенко "Ой ні, ще рано думати про все", "Діалог у паризькому салоні", "Пінг-понг", "Осінь убога", "Одгородила доля шматочок поля". У таких творах автор теж дотримується принципу монологізму, адже "персонажі", які ведуть розмову між собою, позбавлені власної манери висловлювання і є лише втіленням різних проявів ліричної свідомості. Лірична мова у віршах поетеси часто відзначається яскравим експресивним забарвленням як окремих слів, так і цілих конструкцій, що зумовлено питомою вагою тропів та синтаксичних фігур, які й передають підвищену емоційність, вир почуттів ліричного "я": " – Диви, диві! – дивується трава. – / Він кам'яний, а з ним іде жива!" [2: 130] ("Ой ні, ще рано думати про все").

Щодо організації системи мовлення у творах Ліни Костенко, то загальними характерними для неї рисами буде близька неокласикам класичність формулювання думки, її символізація та матеріалізація водночас, місткість кожної фрази, сконцентрованість емоцій у змісті вірша, уособлюючий метафоризм. Так, у поетичному творі "Нічого такого не сталося" слово "Доля" наділене автором особливим змістом: "Ти просто схожий на Долю". Ця лексема є останньою у вірші, що, як вже було сказано про останні рядки у творі Ліни Костенко, надає їй особливого звучання, "сили" та значення. Поетеса пише це слово з великої літери, показуючи, що для ліричного героя вірша семантика цього іменника значно ширше за закладену у тлумачному словнику. Багатозначний поетичний образ Долі приховує у собі приглушені певними заборонами почуття та емоції ліричного "я", але за ними проглядає життя жінки, її таємниця, її ідеал, її *гіркі нитки іронії* над власним нещастям та болем. Цікавим прийомом з погляду поетики тут є рефрен, який звучить у першому та сьомому рядках: "Нічого такого не сталося", а також у третьому та п'ятому рядках: "Життя соталось, соталось". Два з восьми рядків вірша дублюються, на них робиться логічний наголос. Решта чотири рядки набувають ледве вловимого за рефренами, однак важливого значення. Як це завжди буває у Ліни Костенко, зайвих слів вона не

вживає, висловлюючись лише по суті. Емоційне навантаження слова у віршах поетеси є надзвичайним в силу сконцентрованості поетичної семантики, що проявляється також у ритмічному малюнку творів.

Кожен жанр, до якого звертається поетеса, має свою структуру. Складові частини певного жанру у комплексному поєднанні творять неповторну форму та зміст. Формотворчими елементами постає стиль, композиційні засоби, мовні образотворчі засоби, обсяг тексту. Змістотворчими – об'єкт зображення, тема, мотив, колізія, пафос, емоційна тональність [3: 47]. Так, у ліричному вірші Ліни Костенко "Шипшина важко віддає плоди" форму творить стиль, близький за іманентними художніми критеріями (передусім – високою культурою мислення та поетичного мовлення, художньою філігранністю) до стильової манери неокласиків. Композиційно цей твір містить наступні повтори:

Вона людей хапає за рукава.

Вона кричить: – Людино, подожди!

О, подожди, людино, будь ласкава.

Не всі, не всі, хоч ягідку облиш! [2: 336],

також підсилення ("хоч ягідку облиш"), протиставлення ("Я ж тут для всіх, а не для тебе лиш"), монтаж (образ людини, до якої звертається шипшиновий куш, паралельно поєднується з образом пташини). Оригінальною тут є контамінація, поєднання автором прийомів повтору та протиставлення.

Щодо мовних образотворчих засобів, то у вірші "Шипшина важко віддає плоди" почуття ліричного "я" глибоко розкриваються, передусім, через метафоричність (*шипшина важко віддає плоди, людей хапає за рукава, кричить, пташина просила*). Обсяг тексту є невеликим, він становить вісім рядків, у які Ліна Костенко вкладає емоційний крик душі шипшинового куша, який тут постає центральною фігурою і об'єктом зображення. Тематично вірш є твором про збереження природи, екології планети, у ньому присутній мотив споживацького ставлення людини до всього живого та мовчазного спротиву-крику рослини, яскраво озвученого автором. І ця колізія, зіткнення інтересів людини та природи, втілюється за допомогою цілого комплексу вищезазначених засобів. Пафос вірша передає внутрішню переконаність автора у правоті природи, темпераментну напругу емоцій ліричного "я" твору. Думка зливається з почуттями, які доценту переповнюють ліричний об'єкт, тому невеликий вірш і вийшов у поетеси натхненним, пристрасним, піднесеним. Емоційна тональність обумовлена його стильовими рисами та головною думкою. Врахуємо тут, що лірика відтворює людську свідомість та підсвідомість, суб'єктивний момент. Тому вірш виражає, а не зображує. Адже поезія, за А. Єсіним, – не зображальна група мистецтв, а експресивна [1: 142].

Формально-змістові чинники, зображально-виражальні засоби, самотні мови Ліни Костенко разом з витонченістю почуття та смаку, скрупульозністю у виборі висловлювань надають стилю поетеси благородства. І це є визначальною рисою стильового різновиду, тобто художньої манери, притаманної відносно невеликій групі літературних творів. Образно-мовна система Ліни Костенко організована за таким принципом, який передбачає домінування одного з прийомів художнього самовираження. Але хоча ця система сформувалася і почала функціонувати в межах літературного періоду шістдесятництва, складовою частиною типу творчості поетів-сучасників поезію Ліни Костенко називати не зовсім доречно. Її стильова палітра більше наближена до рис творчості неокласиків. І підтверджується це найтоншими рисами організації власного художнього мовлення автором. Для прикладу, якщо розглянути застосування внутрішньої рими в поезії Ліни Костенко, то можна визначити такі групи:

1) римуються кінець попереднього вірша з початком наступного:

Вони все розуміли, вибачали .

Але мовчали, тяжко так мовчали [4: 178].

І з ранку до ночі та ж сама тема:

Система нервова, нервова система [4: 195];

2) римуються піввірші:

Гроза проходила десь поруч. Була то блискавка, то грім.

Дорога йшла кудись на Овруч, в лісах і травах до колін.

Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі.

Черкнула блискавка по зелах, аж полягали вони всі [2: 18];

3) римуються близько розташовані слова:

Він цей вокал підноси́в, як бокал [2: 46];

4) римуються суміжні слова [5: 27]:

Твій хід. В похід! Важка твоя стежа [4: 103].

На думку В. Брюховецького, Ліна Костенко тут наблизилася до традиції української поезії, яка тягнеться від "неокласиків" і, зокрема, від М. Зерова [6: 130]. Культурологічна насиченість поетичних медитацій, що вже пробудилася в "Мандрівках серця", стає дедалі виразнішою в книжці "Над берегами вічної ріки" і набуває ознак прикметної риси всієї подальшої творчості Ліни Костенко. За неподібності самоозначених поетичних темпераментів ("Я знаю: ми тугі бібліофаги" – "Я – жниця поденна"), за сталості суто класичних формальних уподобань М. Зерова (сонет, олександрійський вірш, елегійний дистих) і віртуозного орудування "багатством новітнього віршування" [7: 53], що на повну силу виявилось вже в четвертій книжці Ліни Костенко, обох поетів

ріднить чистота слова, добірність прозорої метафори, і головне – інтелектуальна напруга, яка виникає внаслідок мистецького осмислення вже набутих людством духовних скарбів, актуалізація їх для людини в сучасному світі з його знеособлюючим тяжінням до одномірності та "історичного расизму" [6: 130].

Проведене дослідження дозволяє нам зробити **висновок** про стильові особливості лірики Ліни Костенко, які яскраво передають цілісність та безкомпромісність особистості поета, що проектується на цілісність поетичного доробку. Це поєднує тексти поетеси не лише категорією стилю чи жанру (хоча і єдність індивідуального стилю, і єдність жанрової структури у ліриці Ліни Костенко наявні), а й категорією авторської особистості, фактом приналежності її самотній та яскравій творчій системі. Розглянуті у статті аспекти стильової манери Ліни Костенко – лише незначна частина подальшого дослідження рис стилю поетеси, що вважаємо **перспективним** і необхідним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Есин А. Принципы и приемы анализа литературного произведения : [учебное пособие] / А. Есин. – [3-е изд.] – М. : Флинта, Наука, 2000. – 248 с.
2. Костенко Л. Выбранные / Л. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
3. Білоус П. Теорія літератури [курс лекцій] / П. Білоус. – Житомир : Вид-во "Житомир", 2002. – 92 с.
4. Костенко Л. Неповторність. Вірші. Поєми / Л. Костенко. – К. : Молодь, 1980. – 224 с.
5. Бойко Н. Рима як складова частина фонічної організації тексту (на матеріалі поезій Ліни Костенко) / Н. Бойко // Українська мова та література. – 2003. – № 17 (321). – С. 27–29.
6. Брюховецький В. Ліна Костенко : Нарис творчості / В. Брюховецький. – К. : Дніпро, 1990. – 262 с. (Літ. портрет).
7. Бажан М. Поєма про кохання і безсмертя / М. Бажан // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 53–54.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Esin A. Printsypy i priemy analiza literaturnogo proizvedeniya [Principles and Methods of Analysis of Literary Works] : [uchebnoe posobie] / A. Esin. – [3-e izd.] – M. : Flinta, Nauka, 2000. – 248 s.
2. Kostenko L. Vybrane [Selected] / L. Kostenko – K. : Dnipro, 1989. – 559 s.
3. Bilous P. Teorija literatury [Literary Theory] : [kurs lektsiy] / P. Bilous. – Zhytomyr: vyd-vo "Zhytomyr", 2002. – 92 s.
4. Kostenko L. Nepovtornist'. Virshi. Poemy [Originality. Verses. Poems] / L. Kostenko. – K. : Molod', 1980. – 224 s.
5. Boiko N. Ryma yak skladova chastyna fonichnoi organizatsii tekstu (na materialii poezii Liny Kostenko) [Rhyme as a Part of Text's Phonic (Based on the Poetry by Lina Kostenko)] / N. Boiko // Ukrayins'ka mova ta literatura [Ukrainian Language and Literature] – 2003. – № 17 (321). – S. 27–29.
6. Briukhovetskyi V. Lina Kostenko : Narys tvorchoosti [Lina Kostenko : Essay of the Creative Work] / V. Briukhovetskyi. – K. : Dnipro, 1990. – 262 s. (Lit. portret).
7. Bazhan M. Poema pro kokhannia i bezsmertia [A Poem about Love and Immortality] / M. Bazhan // Dyvoslovo [Wonder Word]. – 2005. – № 3. – S. 53–54.

Матеріал надійшов до редакції 05.02. 2013 р.

Дюжева Е. В. Стилевые особенности лирики Лины Костенко.

В статье раскрывается сущность характерных для творческой манеры Лины Костенко особенностей стилистической палитры. Речь идет о близком неоклассикам классическом формулировании мысли, ее символизации и материализации, емкости фразы, олицетворяющем метафоризме. Обращается внимание на единство индивидуального стиля и жанровой структуры в лирике поэтессы.

Diuzheva K. V. Style Features of Lina Kostenko' Poetry.

The article reveals the essence characteristic of the stylistic palette features in Lina Kostenko' artistic style. There are classical formulation of thought, its symbolization and materialization, capacity phrases, personifying metaphors, which are close for neoclassics. The attention is paid to the unity of individual style and genre structure in the lyric of the poetess.